

**·SZOCIÁLPOLITIKAI SZEMLE·
·ÉS·
SZABADGONDOLAT**

**VILÁGNÉZETI, TÁRSADALOM
ÉS
·TERMÉSZETTUDOMÁNYI·
·HAVI FOLYÓIRAT·**

·TARTALOM·

A mi halottunk.

Polányi Károly: Pártjaink és a béke.

Isac Emil: „Kulturátlan vidék“ . . .

Kőhalmi Béla: Hangulatok az abszolútizmus idejéből. II.

Rudas Zoltán: A mentő tanu.

Boross F. László: Világnézet és elszántság.

Rubin László: Feljegyzések.

Robert Michels: Az intellektuell-kérdés.

**SZEMLE: Szabó Ervin (Rudas Zoltán). — A SAJTÓ: Ifjak.
JEGYZETEK.**

SZERKESZTI: RUDAS ZOLTÁN.

1918. OKTÓBER HÓ.

Ára 2 K

SZOCIÁLPOLITIKAI SZEMLE ÉS SZABADGONDOLAT

VIII. ÉVF.

1918. OKTÓBER

8. SZ.

A MI HALOTTUNK.

Szavát nem halljuk többé. Nem jár előttünk immár, hogy például szolgáljon.

Befejeződött egy munkás, tiszta élet. A végzet nemcsak a Tudóstól fosztott meg minket, ki tudásának végtelen tárházából nyújtotta nagy felismeréseit, nemcsak a Tanítótól, ki megismertetett minket az igazsággal, de az Embertől is, ki morális elveinek tisztaságában követendő példaképen állt előttünk.

Jósága az egész emberiséget ölelte át. Tudása az emberségesebb jövőt szolgálta. Áldozatokat hozott, mert az erkölcs volt az ő kötelessége. Szerette a fiatalságot, mert törhetetlenül hitt a mi jövőnkben.

A Mozgalmat ért csapás súlya alatt fogadalmat teszünk, hogy azon az uton fogunk haladni, melyet Ő jelölt ki nekünk. Fogadalmat teszünk, hogy tudást és erkölcsöt fogunk adni a szükölködőknek, mint akik örökösei vagyunk a nagy szellemi és morális vagyon egy kicsiny részének, melyet Szabó Ervin gyűjtött egy áldozattal teli életen át.

Szabó Ervin tanítónk és mesterünk marad mindenkor.

Polányi Károly: Pártjaink és a béke.

A függetlenségi, a radikális és a szociáldemokrata pártok békepolitikája megegyezik abban, hogy a békét sem a fegyveres döntéssel, sem a pusztá tárgyalásokkal elérni nem lehet, hanem csupán egy új, egy intézményes világrend felépítése útján.

Abban is egyetértenek, hogy ez az új világrend a népszövetség, a döntőbírótság és az általános leszerelés intézményein kell, hogy nyugodjék.

Mind a három párt a pacifista béke alapján állana tehát — elvben.

A gyakorlatban azonban egyik sem szolgálja fenntartás nélkül a helyesnek és szükségszerűnek hirdetett célt és ezzel a mai válságos helyzetben súlyos felelősséggel terheli magát.

A Károlyi-párt kétségkívül őszintén pacifistának szánja a maga politikáját. Vezérük bátor állásfoglalások sorával igazolta ezt be már idáig is. Leszögezzük azonban, hogy a nemzetiségi kérdésekben — kivált a délszláv kérdésben, — elfoglalt sovén álláspontját a párt feladni most sem hajlandó és hogy az ország függetlenségét sem tudja elképzelni vámvédelem nélkül.

A radikálisok, akik kezdettől fogva a háboru elvi ellenzékéhez tartoztak, szintén a Wilson-féle eszméknek a letéteményesei és ezért, — minden fegyverbarátság mellett is, — a Károlyi-párt belpolitikai sovinizmusát és külpolitikai protekcionizmusát bizonyos bizalmatlansággal és kritikával kommentálják. — Teljes joggal. Csak ne engednék azután magukat az elvont ember-szeretet és az elméleti engesztelékenység ál-erényeinek hatása alatt minduntalan arra a meddő kísérletre csábítani, hogy a pacifista béke feláldozása árán jussanak el az u. n. megegyezéses békéhez, vagyis egy olyan békéhez, amelynek az igazi tartalma és lényege nem volna egyéb, mint az emberiség visszatérése oda, — ahol a háboru kitörése előtt volt.

A szociáldemokraták joggal hivatkozhatnak arra, hogy ősök jogon ők volnának az igazi, a teljesjogu pacifisták. Jaurés háboruellenes agitációja is elsősorban pacifista nemzetközi intézmények felállítására irányult. A gyakorlatban azonban ők térnek el legmesszebbre a pacifista politikától: többségi pártjaik kormányaikkal tartva a győzelem és a megegyezés politikája között imbolyognak, kisebbségi pártjaik pedig a proletariátus diktatúrájának azonnali megvalósítását követelik. A jobboldali, a többségi tábor saját céljaira feltalálta a Renner-féle »Kriegsmarxismus«-t, (ahogy Kautsky nevezte el ezt az elmélet-pótlékot, amely mindenre jogosít és semmire sem kötelez) és erre alapította Németországban a »Burgfriede«-t, nálunk a választójogi paktumot; a baloldali, a meggyőződéses és elvhű tábor pedig elméleteinek

orthodox szépségeitől megigézve a kritikus órában is süket marad az egyetemes emberiség segélykiáltásai iránt.

*

A Károlyi-párt.

Aránylag a legnagyobb utat efelé a függetlenségi párt tette meg. A háboru alatt reinkarnálódott és ujjaszületett. Egy Apponyi Albert és egy Károlyi Mihály békeapostolságát az különbözteti meg a legélesebben egymástól, hogy Apponyi Albert csak a hadüzenetig maradt békeapostol, Károlyi Mihály pedig a hadüzenet óta vált azzá.

Mégis a Károlyi-párt békeakciója, e párt sovén nemzetiségi politikája és csökönnyös védvám tervei miatt, semmivel sem közelit bennünket a közös célhoz, mintahogy az olyan mozdonyon sem lehet utazni, amelyiknek a kereke nem forog.

Wilsonnak azon programja, hogy a világ népei egy független államokból álló népszövetségben egyesüljenek, nem egyéb, mint a Föld civilizált népeinek nagykoruvá nyilvánítása.

A nagykorúság által válik jogilag és erkölcsileg felelős személlyé a magánember a polgári életben. A mai hatalmi állam akkor, amidőn népszövetségi taggá lép elő, a nagykorúsítással járó előnyök mellett, annak terheit is elvállalja. Senkinek sem áll azontul módjában hatalmát vele szemben felhasználni, de neki sincsen azontul joga a saját hatalmát tetszése szerint felhasználni. Hatalma jogi hatalommá alakul át, igényei erkölcsi igénnyé. Kívánalmai és törekvései aszerint bíráltnak el és ítéltetnek meg, amiképpen azok az új erkölcsi és jogi rend követelményeivel harmonizálnak. A hatalmas birodalom is azért óvakodik zaklatni gyengébb szomszédját, és a kis állam is azért teljesíti hűen a reá bízott nemzetiség jogainak védelmét: mert hírneve és becsülete, védelemre és támogatásra való igénye, érvényesülésének minden eszköze és lehetősége csupán attól függ most, miképpen teljesíti mint nagykoru és önrendelkezéssel bíró népszövetségi tag a reája háruló jogi és erkölcsi kötelemeket.

E szerint kell mérlegelnie minden népnek, hogy mit várhat az eljövendő világállamban való népszövetségi tagságtól. És e szerint kell eldöntenie a függetlenségi pártnak is, hogy biztosíthatja-e az új világalakulás számunkra a magyar állam függetlenségét kifelé és egységét befelé?

A magyar nemzet is csak úgy fogadhatja el a leszerelés által előálló védtelen állapotára a népszövetséget kellő biztosítékul kifele, ha vakon megbizhatik benne, hogy ez a biztosíték adott esetben elmaradhatatlanul és hibátlanul fog a javára működni. Egy fegyvertelen és védtelen állam Európa keletén önrendelkezése felől csakis úgy lehet nyugodt, ha az egyetemes népszövetség hatalmas karjának törvényes oltalma alatt áll. Éppen a kis népeknek az érdekük az, hogy saját alanyi jogukat általános érvényű tárgyi jogból vezessék le!

Aki azonban tárgyi jogból jogot származtat, nem teheti azt anélkül, hogy másnak hasonló jogát el ne ismerné. Akik pedig közös forrásból származtatnak hasonló jogokat, csak egymás hasonló jogának sérelme nélkül gyakorolhatják azokat.

A népek önrendelkezési jogát elismerni és — amennyiben rajtuk mulik — gyakorolni is: — ez a magyar állam függetlenségének egyedüli biztosítéka egy pacifista világrendben.

De a függetlenségi párt befelé sem hagyhatja szemén kívül ezt az új jogi helyzetet, amelyből a pacifizmus intézményeinek hazai alkalmazására nézve oly fontos következtetések származnak.

Függetlenségünk kifelé, egységünk befelé egy pacifista politika keretei között egyaránt attól függ, hogy milyen mértékben leszünk képesek a sovén nemzetiségi politika leküzdésére és túlhaladására!

Szabadkereskedelmen alapuló népszövetség — védvám mellett: — ez a másik csökevénye a függetlenségi párt pacifizmusának.

Akik nem tudnak vámnélkül elképzelni országhatárt, nem értették meg, hogy mit jelentenek ezután a határok. Nem a gazdasági elzárkózás sorompói lesznek többé, hanem az emberiség véredényrendszerének a hirtlyafalai. A nemzetközi munkamegosztáson alapuló világgazdaság csak kölcsönös bizalmon és egymásrautaltságon alapulhat. Az egyenjogúságban rejlik minden előnye és aki külön jogokat akar biztosítani magának vele szemben, önmagát fosztja meg annak hasznaitól.

Népek önrendelkezési joga kifelé — sovén nemzetiségi politikával befelé, — éppen olyan lehetetlenség, mint a világ államainak szövetsége: — védvámrendszer mellett.

A radikálisok.

A radikálisok a háboru első napjától kezdve annak ellenzői közé tartoztak. Jászi Oszkár kezdettől fogva annak az álláspontnak a képviselője volt, amelyet a Galilei Kör Jaurés emlékünnepe 1915 aug. 13-án ekképpen fogalmazott meg: »Az európai népek testvérharcával szemben csak egyetlen hadicél van, amely méltó szabad és gondolkodó emberekhez. Az európai ökológiai uralmával had szegezzük szembe az Európai Szövetséges Államok eszméjét. Ez az a mérték, mely szerint minden ajánlott pacifista rendszabályt megítélnünk kell.« Ettől az eszmétől áthatva az orosz forradalom előtti időben még Középeurópában láthatta »az egész európai népcsalád elérhető optimum állapotát.« Vagyis ha az orosz forradalom előtt azt hittük, — ugymond — hogy az európai államok szövetségi rendszerének előfeltétele a Nyugatot a Kelettel szemben biztosító és megvédelmező Középeurópa, mely a gazdasági és politikai demokrácia útján előrehaladva, talán lassan, de biztosan végleges egységbe fog jutni a Nyugattal: ma az orosz forradalom horizontjának nagyszerű, bár zavaros jeleit szemlélve, azt remélhetjük, hogy nincs többé szükség átmeneti alakulatokra: ez a szörnyű világ-

égés végleges egységbe fogja forrasztani Európánkat, ha csak Középeurópa demokratikus elemei valóban a helyzet magaslatán állva, meg fogják érteni a kor hívó szavát.» (Világ 1917 jul. 29.)

De a párt maga, amelyet pedig feudalisztikus előítélet nem feszélyez, amely nem hivatkozhatik a történelmi pártoknak erre a terhes örökségére, mégis egy irreálisan politizáló »reálpolitikai« csoport befolyásának engedve, a pacifista békét »utópiás«-nak kezelte, mint programjának ezzel összefüggő némelyik más radikális pontját is: elsősorban a nemzetiségi programot. A merkantilista szárnya hű maradt e tekintetben ahhoz az elvéhez, hogy ami nem adó, illeték- vagy vámpolitika, az nem is tartozik a politikába és csupán meggyőződésének erejét dicséri, hogy ezen elv elől még a világháborúnak is meg kellett hátrálnia.

A szociáldemokrata-párt.

A világ nemzetközi szociáldemokrata pártjai a háboru kitörésekor kétféle nehézséggel is küzdöttek: elméleti és gyakorlati nehézségekkel egyaránt. Elméletileg nem voltak felkészülve egy háboru kitörésének az esetére. Olyan programpont vagy kötelező párthatározat, amely magatartásukat erre az esetre előre megszabta volna, — nem volt. Gyakorlatilag az benitotta meg a pártot működésében, hogy a széles néptömegek hangulata és magatartása nem felelt meg az elméletnek és minden olyan meglepő hirtelenséggel dőlt el, amely a vezetők közül még a habozóknak sem engedett választást. Franciaországban, Angliában és Németországban egyaránt a nép és vezérei spontán módon állottak a »megtámadott« haza mellé és a pártvezetőségeknek nem maradt más hátra, mint ennek a fordulatnak az utólagos elméleti igazolása.

Ez az utólagos igazolás mindenütt szinte egybehangzó módon történt:

Két főtenyező hatása alatt vállalták ugyanis ezen országokban a tömegek a háboru fizikai terhén fölül a háboru politikai terhét is: az egyik a haza védelme volt, a másik a demokráciáért való hódítás gondolata: Németországban »a cárizmus elleni harc«, Franciaországban és Angliában pedig »a porosz militarizmus megsemmisítésének« a jelszava alatt. Mindkét tényező végzetes módon szabta meg a tömegek későbbi lelki továbbfejlődését. Az első tekintetében csupán a Kautsky ismert megállapítására célszerű, hogy a védekező háboru, siker esetében, szükségszerűen hódító háboruba csap át. A »demokráciáért való hódítás a fegyverek erejével« pedig másképpen, mint tényleges hódítással (pl. az orosz birodalom feldarabolása), valóban nem is vihető keresztül. Mind a két lelki tényező tehát a tömegeket a győzelmes háboru felé hajtotta, mert mind a két indok szempontjából csak a gyakorlati eredmény kárpótolhatott a meghozott elvi áldozatért. A tömegeket, amely szocialista világnézete ellenére vállalta a háboru politikai terhét, csak a háboru által fizikailag és reálisan elérhetőnek tetsző eredmény készítette erre: a haza védelme, amelyet

csak a hódítás biztosíthat; — a demokrácia katonai győzelme az autokrácia felett, amelyet a legyőzöttek területi megcsönkítése avathat csupán történelmi tényé. — Nemcsoda, ha a pacifizmus eszméi igen távol estek a szocialista tömeg háborus céljaitól.

De egy másik, egy negatív, azonban éppen ilyen fontos körülmény végzetesen játszott közre ugyanebben az irányban. A szocialista balpárt t. i., az orthodox marxisták csoportja, amely tántoríthatatlanul kitartott a háboru ellenzése mellett, egészen határozott irányba terelt kezdettől fogva mindenféle kételyt, aggályt vagy tiltakozást ezen a téren és ezzel előre is megszabta azt a formát, amelyben később a visszahatásnak szükségképpen megnyilvánulnia kellett. Ez az osztályharc nevében való kétely, aggály és tiltakozás álláspontja volt. Annak a következetes és ezerhangnembben való ismétlése, hogy a proletariátus számára csak egy ellenség van: a kapitalizmus; csak egy front: a társadalmi forradalom frontja; csak egy harc: az osztályharc. Amint tehát a győzelmes béke hangulatos jelszavai elveszítették bűvös hatásukat a tömegre és a hódítás mellett felsorakoztatott ál-szocialista érvek alól értelmisége felszabadult, nem új hadicélokot keresett magának a tömeg a »hódítás« és a »győzelem« hadicéljai helyébe, hanem a hangulati reakció által megszabott irányt követve, egyenesen visszatért az orthodox marxista állásponthoz. A háborut, amelyért addig mindent megtagadott, éppen ilyen végletesen letagadva, elfoglalta ismét helyét a békebeli harcvonalban. Ahogy a hadüzenetkor, hirtelen megfélemlkezve a nemzetközi munkásmozgalomról és annak egész multjáról, belevetette magát a háboruba, most már nem akarta meglátni korának legnagyobb horderejű nemzetközi tényét: a világháborut sem és azt holmi kapitalista kalandnak becsmérelve, a hódító háboru frontja után most az osztályharc frontján folytatta struccpolitikáját.

Ilyen elméleti és lelkiületi helyzetben a pacifizmus, mint háborus cél a proletariátus számára fel sem merülhetett. Akit magával sodort az események sodra, tehetetlenül hanyódott benne, aki megkapaszkodott az osztályharc elméletben, éppen olyan tehetetlenül tapadt ahhoz. Az ál-szocialista alkalmi ideológiák éppen olyan kevésbé voltak alkalmasak a továbbfejlődésre és a megtermékenyülésre, mint a marxista orthodoxia!

(Itt a cenzúra 43 sort törölt.)

Részletesen elemeztük ime azokat az ellentmondásokat, amelyek Magyarország népszövetségi tagsága és a sovén nemzetiségi politika között fennállanak. Nyugodtan kifejteni igyekeztünk, hogy egy jövődö, egységes Magyarországra való reményt csakis úgy táplálhatnak jogosan, ha a nemzetiségi asszimilációs politikát végleg elvetjük. E fejtegetések segítségével kívántuk volna a Károlyipárt számára megkönnyíteni a pacifista agitáció utjait.

A radikális pártot programhűsége hivatkozva figyelmeztettük egy rövidlátó és rövidlélegzetű politika veszélyeire.

A szociáldemokratákat a munkásmozgalom gyakorlatából merített szempontokkal kívántuk meggyőzni arról, hogy a pacifista politikát a mainál öntudatosabban és határozottabban kell folytatnia: ez a párt taktikai presztízse, nemzetközi szervezeti formája és elméleti egysége érdekében ma egyaránt szükséges.

Mindegyikhez sorban, külön-külön fordultunk, hogy lépjen rá idején a következetes pacifista politika útjára.

Pedig azalatt is, hogy ezeket leirtuk, néhány órával megint közelebb jött a katasztrófa, amely immár enyészettel fenyegeti az egész emberiséget. Az általános összeomlás már nem lehet távol. Akkor pedig emberek, pártok, népek, osztályok és hazák, — érdekek, indokok, érvek, presztízsek és taktikák, — csak porszemek lesznek abban a forgószelemben, amely a világot el fogja seprni.

A valószínűség amellet szól, hogy a pacifista mozgalom el fog késni és civilizációnk megsemmisülését már nem lesz képes megakadályozni.

Még sem marad számunkra más, minthogy nyugalunkat megőrizve, emberről-emberre menjünk és ki-kit a maga szempontjából a pacifizmus elméleti és gyakorlati előnyeiről még az utolsó órában meggyőzni igyekezzünk.

Isac Emíl: „Kulturátlan vidék“ . . .

A kutyák ugatnak . . . Az utcán sár . . . A jegyző beborozott hanggal köszönt . . . Alig pislákol a lámpa . . . És hallszik a mezőn a buza susogása. Hideg esős szél csap az arcomba . . . Nyikorog a kiskapu és gágognak a libák, az anyám élémbeszalad a kékfényű lámpással és bevilágít az arcomba. Már otthon vagyok. Nyugalmas, csöndes, levendula szagu szobák. A falon Marx arcképe, a királyé mellett. És a torzonborz forradalmár nyugodtan néz a fejedelemre. Egy fekete macska csörömpöl át a porcelláncsészéken és a konyhából behallszik a cseléd orrhangja, amint énekkal üzen Galiciába.

— És valamikor a Sorbonne-on tolongtunk, valamikor idegesített a Côte d'Azur, jártunk karonfogva braziliai nőekkel és daloltuk Dranem és Fragon nótáit . . . Valamikor a Leopoldgasse-ban kísértük professzor Oscar Bie-t, avagy az Unter den Linden fái alatt olvastunk Rilke-t . . .

— Valamikor mi is ifjak és forradalmárok voltunk, Elysée Reclus volt a mesterünk és lázas szemekkel hallgattuk Krapotkin és Rappaport szavait . . . Valamikor nekünk is voltak finom cél-